

DOROTA BARCIK

Filozofia i wykształcenie – Philosophie und Bildung (9 marca 2013, Opole, Instytut Filozofii UO)

9 marca 2013 roku w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Opolskiego odbyła się jednodniowa międzynarodowa konferencja naukowa, w której uczestniczyli badacze polscy i niemieccy. Tematem konferencji była rola filozofii w procesie kształcenia. Podjęte zagadnienia ukazywano zarówno w perspektywie szczegółowych problemów związanych z rolą, jaką pełni, bądź może pełnić filozofia na współczesnym uniwersytecie, jak i w szerszej perspektywie Procesu Bolońskiego mającego stanowić szansę na sprawną wymianę studentów i nauczycieli akademickich, a co za tym idzie, również wymianę myśli. Inicjatorką i mentorką konferencji była dr hab. Iwona Alechnowicz-Skrzypek, która dostrzegła potwierdzaną przez wszystkich uczestników konferencji potrzebę dyskusji międzynarodowej na wyżej wskazany temat.

W konferencji udział wzięło 7 badaczy. Spośród nich trzech pracuje na uniwersytetach niemieckich – Carl von Ossietzky w Oldenburgu, Uniwersytet Techniczny w Cottbus oraz Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Strona polska była reprezentowana przez pracowników i doktorantów Uniwersytetu Opolskiego.

Po powitaniu zebranych i wprowadzeniu dr hab. Iwony Alechnowicz-Skrzypek rozpoczęła się pierwsza część konferencji, w której zaplanowano trzy odczyty. Pierwszym prelegentem był dyrektor Instytutu Filozofii Uniwersytetu Opolskiego prof. Adam Grobler, który wygłosił wykład pt. *Polish distortions of the Bologna Process (Polskie zniekształcenia Procesu Bolońskiego)*. Jeden z problemów, na które wskazał Grobler, to sposób obliczania punktów ECTS, nie uwzględniający ważnego składnika – jakości danego kursu, czyli poziomu trudności przedmiotu realizowanego w trakcie kursu. W efekcie student kończący dwa kursy o różnym poziomie trudności może uzyskać taką samą liczbę punktów ECTS, co w znaczący sposób rzutuje na jakość studiów, jeśli jednocześnie realizuje się założoną w Procesie Bolońskim elastyczność w doborze przedmiotów. Inne krytykowane przez Groblera zjawisko to fakt, że zbyt wielu studentów po zdobyciu licencji decyduje się na studia magisterskie, co przyczynia się również do obniżenia jakości studiów z uwagi na to, że niewielu studentów posiada odpowiednie przygotowanie do kontynuowania nauki. Szczególne miejsce w

wykładzie Groblera zajęła idea tzw. podwójnego modelu studiowania. W krajach, których przyjęto ten model, wielu studentów wybiera filozofię jako drugi przedmiot swoich studiów. Nie studiuje się jej jako odrębnego kierunku, jak ma to miejsce w Polsce, lecz jako przedmiot zintegrowany z przedmiotem podstawowym. Oprócz omówienia mankamentów związanych z wprowadzeniem Procesu Bolońskiego w naszym kraju, Grobler zwracał uwagę na rolę, jaką filozofia odgrywa w planowaniu ścieżki kariery studenta, która, według niego, powinna być świadomie kształtowana od początku studiów. Innym ważnym zagadnieniem podjętym przez Groblera była korzyść, jaką daje studiowanie filozofii w połączeniu z innymi studiami. Chodzi o umiejętność krytycznego myślenia, którą zdobywa osoba studiująca filozofię jako drugi kierunek. W dyskusji po wykładzie podkreślano, że problemy, którymi zajął się Grobler dotyczą w równym stopniu sytuacji w Niemczech, a jego wykład mógłby równie dobrze nosić tytuł *Niemieckie zniekształcenia Procesu Bolońskiego*. Chociaż na niemieckich uniwersytetach przyjęto rozwiązania różniące się od tych, które spotykamy w Polsce, to następstwa wdrożenia Procesu Bolońskiego są bardzo podobne. Wynika to nie tylko z samych mechanizmów uruchamianych na różnych szczeblach edukacji, lecz również ze zmian obserwowanych w nowoczesnym społeczeństwie. Problem ten podjęto w późniejszych wykładach.

Kolejnym prelegentem był prof. Karsten Weber z Uniwersytetu Technicznego w Cottbus, który wygłosił wykład pt. *Acces to information and fragmentation of knowledge (Dostęp do informacji i fragmentaryzacja wiedzy)*. Weber rozprawiał się z iluzją roztaczaną przez entuzjastów Internetu, którzy przedstawiają to nowe medium jako niezależne źródło informacji, mające wspierać demokratyczny ład w społeczeństwach. Sama możliwość dostępu do informacji, jak przekonywał Weber, nie jest wystarczająca, aby ludzie robili z niej użytek na rzecz własnego rozwoju. W wykładzie został również ukazany konsumpcyjny aspekt korzystania z informacji. Patrząc oczami Weбера, sztuką staje się umiejętność korzystania z wiedzy, jaką zdobywamy za pośrednictwem Internetu. Sztuki tej można i należy się uczyć, aby mieć wpływ na inne zjawisko, które nazywane jest fragmentaryzacją wiedzy, a w konsekwencji również fragmentaryzacją społeczeństwa. Weber zwrócił uwagę na fakt, że nadzieja żywiona przez entuzjastów Internetu dotycząca tego, że informacja i komunikacja poprzez zdobycze techniczne może przyczyniać się do spójności społeczeństwa nie została spełniona, a efekty ślepej wiary w „niewidzialną rękę Internetu” są rozczarowujące. W dyskusji po wykładzie przytoczono wiele argumentów na poparcie tezy postawionej przez Weбера. Za przykład może posłużyć głos dra Krzysztofa Skowrońskiego, który zwrócił uwagę na fakt, że w czasach, gdy studiował, możliwości uczenia się języków obcych były bardzo ograniczone z uwagi na szczelne granice pomiędzy państwami oraz słaby rozwój technologiczny. Marzeniem było to, co dzisiaj stało się normalnością, a mianowicie nieskrępowany dostęp do prasy, radia, programów telewizyjnych itp. w wielu różnych językach. Jak zauważył Skowroński, z możliwości tych większość osób, w tym również kształcących się, nie korzysta.

Kolejny wykład został wygłoszony przez prof. Reinharda Schulza z

Uniwersytetu w Oldenburgu i nosił tytuł *Bildungstheorie und Kompetenzentwicklung – Bruch oder Kontinuität? (Teoria kształcenia a rozwój kompetencji – rozłam czy kontynuacja?)* Postawione przez Schulza pytanie zostało opatrzone mottem z Arystotelesa, w myśl którego „nie możemy zmienić wiatru, ale możemy inaczej ustawić żagiel”. Schulz w swoim wystąpieniu zwracał m.in. uwagę na fakt, że dojrzały obywatel potrzebuje wiedzy zorientowanej na refleksję osiąganą dzięki ogólnemu wykształceniu, w którym filozofia pełni istotną funkcję. Umiejętność refleksyjnego odbierania rzeczywistości, jak przekonywał Schulz przywołując poglądy Friedricha Schleiermachera, przygotowuje ludzi do „wspólnego działania”. Nie tylko zorientowanie na refleksję ma być tutaj celem kształcenia ogólnego. Efektem obcowania z tego rodzaju podejściem na uczelniach wyższych ma być rozbudzenie autorefleksji, która byłaby rozwijana również po ukończeniu studiów, a która przynosi korzyści społeczne i kulturowe. Schulz zwracał uwagę na fakt, że nie można rozdzielać wiedzy zdobytej w procesie kształcenia od kompetencji, a takie rozdzielenie jest zakładane w Procesie Bolońskim. Krytykował tendencję będącą następstwem tego założenia, które polega na rezygnacji z gruntownego poznania rzeczy przy jednoczesnym stawianiu na socjotechniczne triki (przerost formy nad treścią) oraz wiarę w formalną racjonalność procedury, przejawiającą się umiejętnością zdawania testów. Schulz zakończył swoje wystąpienie stwierdzeniem, że wyżej opisane tendencje prowadzą do uśpienia intelektualnego, a tymczasem świadome zdobywanie wiedzy potrzebuje stałej czujności oraz konfrontowania się z napięciem i niepokojem wzbudzonym przez proces kształcenia. Studiowanie w tym ujęciu oznacza oddawanie się własnej pasji. Pasji tej zagraża odgórnie wprowadzane ujednolicenie studiowania, fragmentaryzacja wiedzy, mechaniczacja pracy naukowej, jednym słowem, standaryzacja uczelni we wszystkich jej aspektach. Rozwija ją natomiast dostrzeganie bogactwa filozoficznego w kulturze. Motyw ten stał się przedmiotem dyskusji, podczas której zauważano, że szeroko pojęta filozofia znajduje się na wyciągnięcie ręki, a nowoczesny filozof, to ktoś, kto potrafi wskazywać jej niewyczerpane pokłady.

Po przerwie obiadowej zostały zaprezentowane cztery referaty, z których jeden dotyczył odniesienia jakości kształcenia do wprowadzenia Procesu Bolońskiego, natomiast trzy pozostałe skupiały się wokół problemów związanych z bardziej szczegółowymi tematami. Wykład dr hab. Iwony Alechnowicz-Skrzypek pod tytułem *Philosophie und ergebnisorientierte Bildung (Filozofia i kształcenie zorientowane na wyniki)* był kontynuacją problemów podejmowanych w pierwszej części konferencji. Alechnowicz-Skrzypek przytoczyła historię rozwoju wdrażania w Polsce tzw. Krajowych Ram Kwalifikacji, które zakładają zorientowanie procesu kształcenia na uzyskanie efektów w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji. Prelegentka zauważyła, że oprócz korzyści, jakie w założeniu mają płynąć z kształcenia zorientowanego na efekty, należy wyraźnie wskazać również płynące z niego szkody. Są nimi: zubożenie intelektualnych oczekiwań wobec uczących się, co pociąga za sobą zanikanie kreatywności i samodzielności oraz tworzenie „kultury wyników”, gdy tymczasem prawdziwej wartości płynącej z wykształcenia

nie da się zmierzyć żadną miarą. Alechnowicz-Skrzypek, która, podobnie jak inni prelegenci konferencji, jest obrończynią humanistycznej idei kształcenia, zwróciła również uwagę na konsekwencje opisywanego zubożenia w życiu kulturowym oraz jego zwrotne działanie na proces kształcenia. Jej zdaniem, jest nim zanikanie twórczości idące w parze z tendencją do kopiowania gotowych wzorów. Na występowanie tego zjawiska wskazała Dubravka Ugrešić w zbiorze esejów wydanych w Niemczech pod tytułem *Karaokekultur*. Charakterystyczne dla tego zjawiska jest zacieranie się różnic między oryginałem a kopią. *Kulturze karaoke* poświęcona została dyskusja po wystąpieniu, podczas której uznano, że plagiat jest świadectwem umacniania się tendencji do powszechnego kopiowania. Zauważano, że o skali problemu wcale nie świadczy ilość dokonywanych plagiatów, lecz fakt, że istnieje coraz większa rzesza osób, które nie rozumieją, czym w ogóle jest plagiat, nie widząc nic złego w przepisaniu lub sparafrazowaniu tekstu znalezionej w Internecie. A przecież, jak zauważała Alechnowicz-Skrzypek to właśnie pierwiastek filozoficzny w kształceniu ma pomagać człowiekowi myśleć autonomicznie i działać świadomie. Wydobywanie tych dwóch cech ludzkiego umysłu wymaga cierpliwości i podejmowania wielu wyzwań. Fakt, że współcześnie coraz rzadziej można spotkać osoby charakteryzujące się tymi cechami, Alechnowicz-Skrzypek widzi w szerszym kontekście, na który w 1931 roku w książce *Die Geistige Situation der Zeit (Duchowa sytuacja epoki)* zwracał Karl Jaspers. Twierdził on, że cechą współczesnego człowieka staje się to, że nie chce on pozwolić dojrzeć, a efekty swoich działań chce mieć szybko i chce mieć ich dużo.

Oprócz odniesienia do skutków Procesu Bolońskiego i jego związków z szeroko rozumianą kulturą na konferencji zostały zaprezentowane trzy referaty poświęcone zagadnieniom cząstkowym. Pierwszym z nich był nawiązujący do publikacji Nicholasa Humphreya referat pt. *Was wir unseren Kindern (nicht) beibringen sollen? (Czego (nie) powinniśmy uczyć naszych dzieci?)*, który wygłosił mgr Michał Czapara z Uniwersytetu Viadrina we Frankfurcie nad Odrą. Czapara skoncentrował się na zajęciach z etyki i religii w edukacji szkolnej. Pytaniem wiodącym w wystąpieniu było to, w jakim zakresie i w jakiej formie można by włączyć filozofię w zajęcia szkolne i jaką rolę odgrywa przy tym wolność dziecka. Prelegent skupił się na systemie funkcjonującym w Berlinie, gdzie zajęcia z etyki w klasach od 7 do 10 są obowiązkowe, a zajęcia z religii opcjonalne. Czapara konkludował, że religia jest nie tylko wyrazem przynależności do takiej a nie innej wiary, lecz również elementem kultury, który zgodnie z uchwalonym w Niemczech po II wojnie światowej prawem podstawowym (*Grundgesetz*) należy chronić. Prowadzenie zajęć z religii jako obowiązkowych godzi jednak, zdaniem Czapary, w inne podstawowe prawo, a mianowicie prawo do światopoglądowej neutralności. To ostatnie stwierdzenie zostało podjęte w dyskusji, w trakcie której zastanawiano się nad tym, czy jest w ogóle możliwe neutralne światopoglądowo wychowanie i wykształcenie.

Kolejnym z omawianej grupy trzech referatów było wystąpienie mgr Mai Niestrój pt. *Die Nutzbarmachung philosophischen Denkens. Praktische*

Philosophie im Rahmen non-formaler Bildung (Uczyń myślenie filozoficzne użytecznym, czyli filozofia praktyczna w ramach kształcenia pozaformalnego). Niestrój skupiła się na aspekcie kształcenia, który nazwała społeczną, obywatelską inicjatywą. Ruch oddolny widoczny jest również w postaci prowadzenia warsztatów, na których wypracowywane są konkretne umiejętności prowadzące do tzw. kompetencji społecznych. Niestrój dostrzegła potrzebę organizowania takich warsztatów jako miejsca międzynarodowej wymiany myśli ludzi młodych, gdyż to głównie młodzież najchętniej bierze udział w tej formie kształcenia. W jej wystąpieniu zostały również przedstawione niektóre scenariusze takich warsztatów zaczerpnięte z programu *Betzavta*, opracowanych na podstawie filozofii Johna Deweya. Dyskusja po wykładzie ujawniła wyraźną różnicę w podejściu do idei warsztatowego przekazywania wiedzy w odbiorze między reprezentantami uniwersytetów niemieckich i polskich. Wynika to z faktu, że kształcenie w pozainstytucjonalnej formie warsztatów w Niemczech przeżyło już swój boom i jest dobrze znane, natomiast w Polsce jest to, jak stwierdziła Niestrój, nadal teren nierozpoznany.

Ostatni referat należał do piszącej te słowa i nosił tytuł „*Perspektive*” und „*Kontext*” als Kernbegriffe des Philosophieunterrichts an der pädagogischen Fakultät („*Perspektywa*” i „*Kontekst*” jako istotne pojęcia zajęć z filozofii na pedagogice). W referacie tym została przedstawiona propozycja przebiegu pierwszego spotkania zajęć z filozofii na kierunkach pedagogicznych. Wynika ona z występującego w dydaktyce filozofii problemu, na który składa się m.in. strach studentek i studentów przed filozofią. Strach ten wzmacnia fakt, że studium mają problem z właściwym zrozumieniem wypowiedzi filozoficznych. Aby ułatwić ich odbiór, na pierwszych zajęciach warto zająć się metodycznie pojęciami perspektywy i kontekstu. W referacie zostały przedstawione ćwiczenia, które tłumaczą złożoność filozoficznych problemów i pomagają studentom zrozumieć ich charakter, zachęcając ich tym samym do tego, aby szukali odpowiedniej perspektywy stawianych zagadnień oraz kontekstu wypowiedzianych twierdzeń. W dyskusji po referacie podjęto problem jedności filozofii, który sprowadzał się do pytania o to, jakie treści powinny być przekazywane na zajęciach z filozofii na kierunkach „niefilozoficznych”. Pojawiło się również pytanie o to, czy każdą filozoficzną wypowiedź można rozjaśnić opisywanymi metodami.

Z podejmowanymi kwestiami będzie można zaznajomić się bliżej za sprawą przygotowywanej publikacji pokonferencyjnej, która planowana jest na początek 2014 roku. Ponadto konferencja *Filozofia i wykształcenie/Philosophie und Bildung* stanowi cenną inicjatywę w perspektywie międzynarodowej i rokuje na dalsze tego typu przedsięwzięcia. Na zakończenie obrad prof. Alechnowicz-Skrzypek wyraziła nadzieję, że tego typu spotkania będą kontynuowane. W referatach, które odnosiły się do skutków wprowadzenia Procesu Bolońskiego zwracano uwagę na konieczność dalszych dyskusji na ten temat. Prelegenci byli zgodni co do tego, że nie należy spoczywać na laurach gdy chodzi o systemowy sposób organizacji studiów. Dla wszystkich zasadne stało się pytanie, co należałoby dalej zrobić z rozpoznany problemem. Pojawiły się dwie odpowiedzi.

Jedna z nich sugerowała, że należy powrócić do tego, co było. Wobec niej wysunięto natychmiast zastrzeżenie, że nie można powrócić do tego, co już raz miało miejsce, ponieważ znajdujemy się dzisiaj w innym punkcie, niż byliśmy w momencie rozpoczęcia zmian. Należy zatem inaczej ustawić żagiel. Miejmy nadzieję, że następna konferencja będzie poświęcona temu właśnie zagadnieniu. Krytyka tylko wtedy ma sens, gdy doprowadza w którymś momencie do pewnych satysfakcjonujących przemian.

DOROTA BARCIK, M.A., graduated in philosophy, doctoral candidate at the Department of Philosophy, University of Opole, Poland. E-mail: dorota.barcik@gmail.com